

Współczesny kryzys pojęcia prawdy

*Czy powrót do biblijnego pojęcia prawdy może nas z niego
wyprowadzić?*

Jacek Świącki

Ożarów, 19 wrzesień 2021

XII Sesja Apologetyczna

Grecka koncepcja prawdy

Etymologia greckiego terminu “aletheia”:

- Rdzeń “*lath*” oznaczający “ukrywać się” (czasownik “*lanthanein*”)
- “*a*” jest przedrostkiem przeczącym, oznacza termin przeciwny
- Zatem “*a-letheia*” oznacza “coś, co się nie kryje, coś oczywistego

Starożytne definicje prawdy jako “oczywistości”:

- *Prawda jest wtedy, gdy mówimy, że coś jest, gdy jest, oraz że czegoś nie ma, gdy tego nie ma. (Arystoteles, Metafizyka IV)*
- *Prawda czyni istnienie [czegoś] jawnym i oczywistym (św. Hilary, O Trójcy św. V)*
- *Prawda jest wtedy, gdy staje się oczywiste to, co jest. (św. Augustyn, O prawdziwej religii XXXVI)*

Starożytne definicje prawdy jako “osądu obiektywnej rzeczywistości”:

- *Nie dlatego jesteś biały, że my tak poprawnie myślimy o Tobie, ale dlatego, że gdy mówimy o Tobie, że jesteś biały, ty naprawdę jesteś biały. (Arystoteles, Metafizyka VIII)*
- *Prawda to coś, przez co osądzamy rzeczy niższe (tzn. materialne). (św. Augustyn, O prawdziwej religii XXXVI)*

Biblijna koncepcja prawdy

Etymologia hebrajskiego terminu “emeth”:

- Rdzeń “’aman” to znaczy “utrzymać, podtrzymać, podeprzeć”
- Stąd wywodzi się słowo “amen” oznaczające “zaprawdę, prawdziwie”, a także słowo “emunah” oznaczające wiarę/wierność (“to, co jest trwałe, co jest wsparciem”)
- “Emeth”, czyli “prawda”, oznacza “coś, na czym można się oprzeć, czemu można zawierzyć”.

“Jeżeli nie uwierzycie, nie ostoicie się” (Iz 7,9)

Im lo tha’aminu, lo the’amenu

Dostłownie: “Jeśli nie pozwolicie się na tym oprzeć, nie zostanieie podtrzymani”

Antoine de Saint-Exupéry, *Ziemia [planeta] ludzi (1939)*

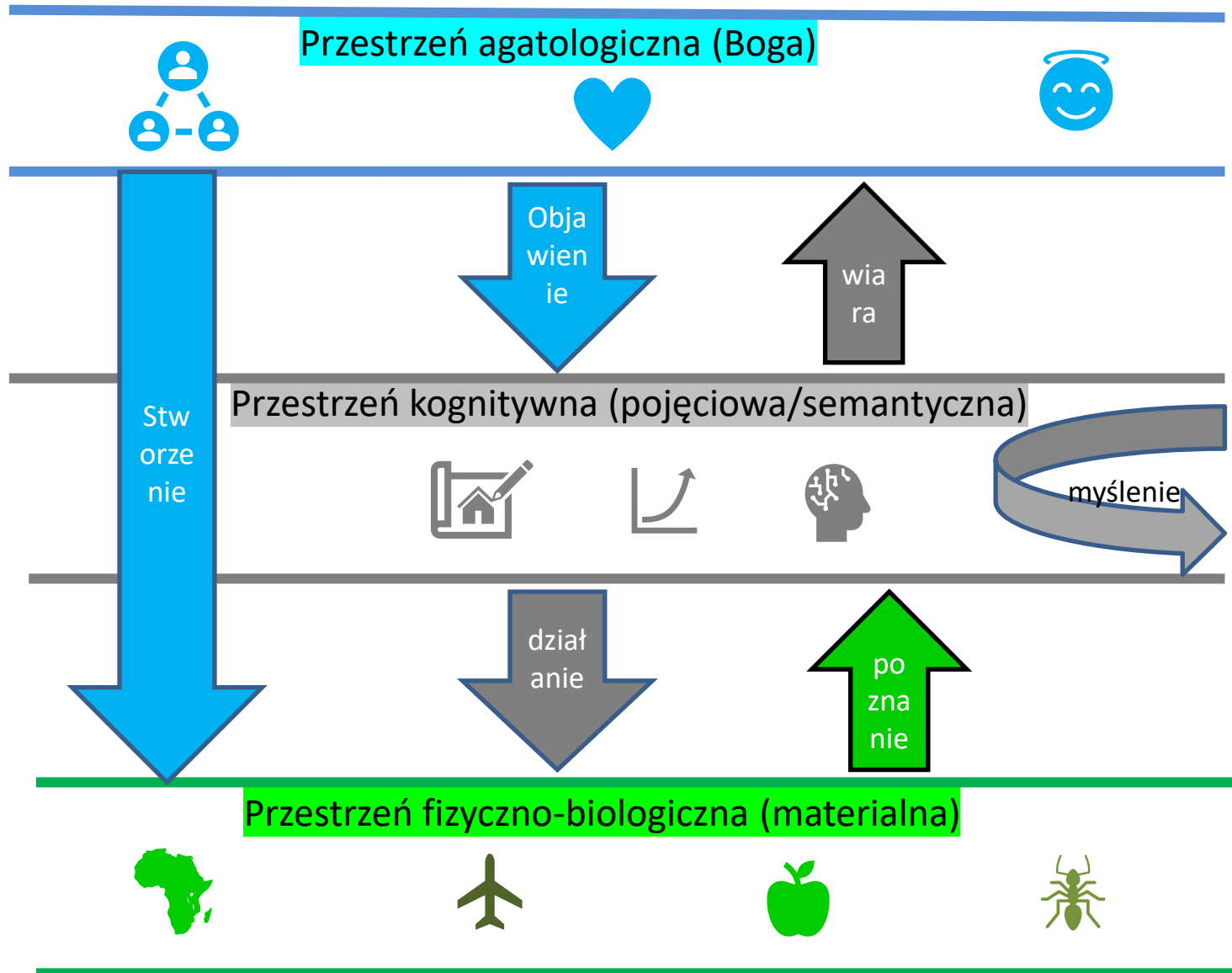
- *Prawda, to nie jest coś, czego się dowodzi. Jeśli na tym właśnie gruncie, a nie na innym, drzewa pomarańczowe rozwijają solidne korzenie i przynoszą owoc, to ten grunt jest prawdą drzew pomarańczowych. Jeśli ta właśnie religia, kultura, skala wartości, ten właśnie rodzaj działalności, a nie coś innego, sprzyjają pełni człowieka, ujawniają mu wielkość, o której nie wiedział, **to owe wartości, kultura i działanie są prawdą człowieka.** A co z logiką? Niech sobie radzi, aby zdać sprawę z życia.*

Średniowieczny przełom

- Jednym z wielkich osiągnięć średniowiecznej filozofii jest “nietrywialna” koncepcja/definicja prawdy, która rozpowszechniła się poprzez łacińską formułę “*Veritas est adaequatio rei et intellectus*” (Prawda jest odpowiedniością [poznawanej] rzeczy i [poznającego] umysłu/intelektu).
- Jej autorem jest żydowski lekarz i filozof Izaak ben Israel (835-940). Urodził się w Egipcie, a od 904 r. wykładał medycynę w Kairuanie w Tunezji. Jako filozof był kontynuatorem neoplatonizmu. Jego definicja prawdy pochodzi z dzieła “*O definicjach*” najpierw spisane po arabsku, następnie przetłumaczonego na hebrajski i łacinę.
- Definicja prawdy wymyślona przez Izaaka z Kairuanu została wybrana przez św. Tomasza z Akwinu za najwłaściwszą. Została ona zinterpretowana w ten sposób, że w wyniku aktu poznania “istota” poznawanej rzeczy jest we właściwy sposób skojarzona z koncepcją/ideą wytworzoną w umyśle. Jest to możliwe dlatego, że Bóg, twórca wszystkich rzeczy i ich “istot”, dał człowiekowi zdolność rozumienia swojego dzieła poprzez wrodzone idee umysłu.

Prawda polega na odpowiedności umysłu i rzeczy. Ale może to odbywać się tak, że umysł jest przyczyną rzeczy i wtedy jest dla niej zasadą i miarą [jak to czyni Bóg], albo tak, że to umysł otrzymuje wiedzę od rzeczy. W tym drugim przypadku rzeczy są zasadą i miarą umysłu, zaś prawda polega na odzwierciedleniu rzeczy przez umysł, jak to się zdarza ludziom. W ten sposób, w zależności od tego czy dana rzecz jest lub jej nie ma, nasze myśli i słowa są prawdziwe lub fałszywe. Lecz w przypadku Boga prawda polega na odzwierciedleniu zamysłu przez rzecz. Podobnie mówimy, że dzieło artysty jest prawdziwe, jeśli odzwierciedla jego sztukę. [...] Dlatego Boża sprawiedliwość, która ustanawia rzeczy zgodnie z porządkiem Jego Mądrości [...] jest słusznie nazywana Prawdą. (Summa theologiae, I.21.2)

Próba współczesnej interpretacji

Czy prawda jest możliwa bez Boga?

Człowiek zanurzony w “trzech przestrzeniach”

- Przestrzeń fizyczno-biologiczna nie istnieje “sama z siebie”: ma swój początek i będzie miała swój koniec. (NB. do tego faktu odwołuje się pierwszy typ dowodu na istnienie Boga wskazujący na konieczność Pierwszej Przyczyny)
- Obiekty przestrzeni fizyczno-biologicznej wykazują wyraźnie celowe i “ewolucyjne” zachowanie. (NB. do tego faktu odwołuje się drugi typ dowodu na istnienie Boga wskazujący na Nadwyżkę Cel [“Atraktor”] wszystkich stworzeń)
- Przestrzeń kognitywna też nie jest “nieśmiertelna”, ponieważ istnieje dotąd, dokąd będą istniały (skądinąd śmiertelne) istoty rozumne posługujące się pojęciami, tworzące je i przechowujące je.
- Przestrzeń agatologiczna (Miłości-Agape) jest ponadczasowa i nie może być poznawana tak przestrzeń fizyczno-biologiczna. Jest naturalnym przedmiotem aspiracji człowieka, lecz człowiek “sam z siebie” nie jest w stanie stać się jej uczestnikiem. (NB. Do faktu dążenia człowieka do dobra – oraz szczęścia - odwołuje się trzeci typ dowodu na istnienie Boga jako Absolutnego Dobra)

Siły ujawniające się w ludzkiej egzystencji

- Człowiek jest zależny od biologii, dlatego dziedziczy wszystkie popędy zwierzęce. Stąd jego dążenie do zaspokojenia zmysłów, dążenie do gromadzenia dóbr, dążenie do panowania nad innymi i dążenie do rozgłosu (sławy). Te dążenia obejmują także przestrzeń kognitywną.
- Równocześnie człowiek jest powołany do “posiadania siebie w dawaniu siebie” czyli do Miłości-Agape (gr. *agamai* oznacza “podziwiać, zachwycać się, wysoko cenić”). Jednak to dążenie jest w nim jakby szczątkowe i przytłumione (jest to *rana grzechu pierwotnego*).
- Siły, jakim poddaje się człowiek mają wpływ na jego sposób myślenia, działania oraz **system wartości**. Jeśli tą siłą jest Miłość-Agape, wtedy odwzorowanie “rzeczy” na “umysł” jest prawidłowe. Jeśli górę biorą trzy pożądliwości, wtedy dochodzi do zniekształceń powodowanych chęcią naginania rzeczywistości do realizacji zaspokojenia zmysłów, bogactwa, władzy i sławy.

Prawda sprowadzona do konwencji

Kto i dlaczego odrzucił klasyczną/”korespondencyjną” koncepcję prawdy?

- **Średniowieczni nominaliści**, którzy odmówili pojęciom jakichkolwiek związków z rzeczywistością, poza użytecznością. Powodem było to, że niektóre pojęcia mogą istnieć jedynie w umyśle (np. fantastyczne istoty takie jak centaury, uniwersalia takie jak “sprawiedliwość” itp.)
- **Kartezjusz** ze swoim “myślę, więc jestem” (“*cogito ergo sum*”). Dla niego sfery ciała i ducha są całkowicie niezależne i tylko niekiedy dają się zsynchronizować.
- **Spinoza**, dla którego prawda jest “właściwością odpowiedniego pojęcia”. “*Pojęcie jest odpowiednie, jeśli, rozważane same w sobie i bez odniesienia do zewnętrznego obiektu, ma wszystkie właściwości wewnętrzne przysługujące prawdzie*”.
- **Kant** ze swoim twierdzeniem, że “rzecz sama w sobie” (“*Ding an sich*”) jest niepoznawalna. Rzeczywistość może być badana jedynie za pomocą *sądów syntetycznych a priori*.
- **Hegel**, który za prawdę uważał samonapędzający się mechanizm logiczny (*teza-antyteza-synteza*) będący twórcą wszechrzeczy (panteistyczny Logos).

Współczesne “nieklasyczne” koncepcje prawdy

- **Spójność (koherencja) pojęć** – prawdziwe pojęcia muszą z siebie wynikać lub się nawzajem uzupełniać (Otto Neurath)
- **Pragmatyzm** – prawdziwe pojęcia umożliwiają skuteczne działanie (William James)
- **Konstruktywizm** – pojęciom nadaje się własność prawdy jeśli odzwierciedlają one świadomość społeczności (marksizm) a nawet grupy i jednostki (postmodernizm), która je tworzy
- **Uzgodnienie (consensus)** – prawdziwość pojęcia wyraża zgoda na nie poszczególnych ludzi lub społeczności, które się nim posługują (Juergen Habermas)

Istota współczesnego kryzysu prawdy

Kluczowe zapowiedzi:

- *“Filozofowie jedynie interpretowali świat na różne sposoby, a chodzi o to, aby go zmienić” (Karl Marx, Tezy o Feuerbachu)*
- *“Co jest dobre? – Wszystko, co uczucie mocy, wolę mocy, moc samą w człowieku podnosi. Co jest złe? – Wszystko, co ze słabości pochodzi. Co jest szczęściem? – Uczucie, że moc rośnie, że przewycięża się opór. Nie zadowolenie, jeno więcej mocy; nie pokój w ogóle, jeno wojna; nie cnota, jeno dzielność” (Friedrich Nietzsche, Wola mocy)*

Myśl przewodnia:

Nie jest ważne, jaka jest rzeczywistość.

Ważne jest, aby tak ją ukształtować, aby spełnić moje osobiste cele

Konsekwencje:

- *Nagminne zastępowanie kategorii Prawdy kategorią “Wartości”*
- *Naginanie znaczeń słów do określonego “system wartości”*
- *Brak poszanowania dla dzieła stworzenia*
- *Upadek autorytetu nauki*
- *Ideologiczna przemoc w środkach przekazu*
- *Życie społeczne oparte na manipulacji*

Jezus jako Prawda

Wcielenie Syna Bożego możemy zinterpretować jako “idealne odwzorowanie” wewnętrznego życia Trójcy św. na przestrzeń zarówno kognitywną, jak i fizyczno-biologiczną:

- *Boga nikt nigdy nie widział; Jednorodzony Syn, który jest w łonie Ojca, [Jego] wyjaśnił [gr. exegesato] (J 1,18)*
- *[Syn], który jest odblaskiem Jego [Boga] chwały i odbiciem Jego istoty (Hbr 1,3)*
- *Kto Mnie zobaczył, zobaczył także i Ojca (J 14,9)*
- *To bowiem jest wolą Ojca mego, aby każdy, kto kontempluje [gr. theoron] Syna i wierzy w Niego, miał życie wieczne (J 6,40)*
- *My wszyscy z odsoniętą twarzą wpatrując się w lustrzane odbicie chwały Pańskiej, przekształcamy się w Jego obraz (2Kor 5,18)*

Bez Jezusa nie moglibyśmy poznać czym jest Miłość-Agape, do której zmierzamy:

- *Musimy dać sobie ukształtować rozum i wolę na podobieństwo Jego rozumu i woli. To oznacza właśnie “posłuszeństwo wiary” wyrażające w podporządkowaniu się Słowu Objawienia.*
- *Musimy przygotować nasze ciała na pełne zjednoczenie z Jego Ciałem. A to jest niemożliwe bez Eucharystii i innych sakramentów, które do niej wiodą.*
- *Dopiero wtedy, myśląc i działając dzięki wsparciu na Miłości-Agape obecnej w życiu Kościoła, jesteśmy w stanie skutecznie kształtować świat, który został nam powierzony.*